

Jaroslav Pánek

Česká státnost a (středo)evropská integrace

Integrační tendence jsou osudem středoevropských států už více než tisíc let. Od svého vzniku v 10. století soupeřily český, polský, rakouský a uherský stát o převahu a o sjednocení tohoto makroregionu. Po ztroskotání Přemyslovců, Lucemburků, Jagellonců a dalších rodů uspěli až Habsburkové, kteří zvrátili přibližnou rovnováhu čtyř středoevropských států získáním podpory ze západní Evropy a ze španělské koloniální říše. Habsburská monarchie vznikla roku 1526 původně jako volná personální unie států českého, uherského a rakouského, který byl ze všech nejslabší; pohromadě ji držela dynastická pouta, opírající se o panovnický dvůr, katolickou církev, byrokracii a armádu.

V zásadním konfliktu o pojetí integrace střední Evropy (české stavovské povstání 1618–1620) zásluhou vojenské a finanční převahy zvítězili Habsburkové, kteří potlačili pokus o ustavení konfederace svobodných zemí a prosadili absolutistický systém centrální vlády těmi nejtvrďšími prostředky – hromadnými popravami, obrovskými konfiskacemi majetku, násilnou rekatolizací a vyhnáním nekatolíků z vlasti. Habsburská monarchie dosáhla svého vrcholu v 17. a 18. století, kdy existovala na principu sepětí

panovníka s aristokracií v jednotlivých provinciích a na monopolu katolicismu jako jediné přípustné státní ideologie. Po nástupu nacionalismu v 19. století byla odsouzena k zániku, který oddalovala inovací absolutistických vládních metod, zdola vnucenou konstituční formou vlády a snahou o územní expanzi, jež se roku 1914 stala roznětkou první světové války.

Český stát vstupoval do habsburské monarchie jako jeden ze tří rovnocenných subjektů, ale po porážce stavů roku 1620 byly Čechy a Morava prohlášeny za dobyté země a ztratily dřívější postavení; Češi dočasně pozbyli možnost kontinuálního vývoje do podoby moderní, plně strukturované společnosti. Jelikož se monarchie opírala především o hospodářský potenciál českých zemí a osvícenskými reformami částečně zlepšila postavení jejich obyvatel, zvykli si na monarchii jako na svůj širší domov. V 19. století v ní viděli hráz proti pohlcení sjednoceným Německem a proti germanizaci. Češi však nebyli spokojeni s tím, že nedosáhli stejného postavení jako němečtí Rakušané a Maďaři, a budovali si svébytné ekonomické, společenské, kulturní a politické struktury. V době, kdy Rakousko-Uhersko spáchalo válečnou „sebevraždu“, byli připraveni k vytvoření vlastního státu.

Československý stát však neobstál ve střetu s dvojí totalitou a svými osudy potvrdil nutnost zapojení do větších celků. Extrémní formu integrace předvedla Velkoněmecká říše zřízením protektorátu Čechy a Morava jako nástroje k terorem řízené exploataci a posléze genocidě Čechů. Vývoj k obnově demokracie poté zmařilo začlenění do sovětského bloku.

V daných geopolitických podmínkách nabídla Evropská unie nejpříjemnější způsob integrace do velkého celku. Pokud by se rozpadla nebo by z ní Česko vystoupilo, muselo by velmi obtížně hledat jinou formu zapojení do většího celku. Dnes je však v existenčním zájmu Čechů usilovat o zachování sjednocené Evropy

a o takovou proměnu, aby se Evropská unie – na základě skutečné rovnoprávnosti – stala žádoucím domovem všech členských národů a občanů.

Petr Pithart

Potíže s ústavou, vlastně ale s důvěrou

Máme vleklé potíže s dodržováním pravidel, zákonů, s respektem k ústavě. Zároveň pozorujeme manko sociálního kapitálu jako husté sítě vztahů důvěry k sobě navzájem i k institucím, které je také důsledkem frustrací z minulých období. Avšak současnost už vyvolává frustrace nové.

Masaryk říkával, že česká otázka je otázka náboženská a že v tom smyslu se podobáme Američanům. Ti také postrádali vůdčí aristokratické vrstvy a museli se tedy „zkáznit“ sami – náboženstvím. Zrovna to se u nás nedaří. V 19. století potřebu transcendentního zakotvení saturoval čím dále tím více etnický nacionalismus než tradiční náboženské víry. Ostatně kdo ví, jak to Masaryk myslel, když sám nevěděl, ke které církvi patří.

A tak i s ústavou jako s pravidly, z nichž se všechna další odvozují, jsme byli často na štíru. I obecně s institucemi, které jsme nestačili vybudovat a přežít je, aby nebyly jen efeménními improvizacemi v kolotoči nekonečných novelizací. Instituce nemáme rádi, jsou to „ouřady“, snažíme se je ošidit. Nebereme stát jako něco vlastního – měli jsme pro to vždycky dost dobrých i horších důvodů.

Teprve nad občany vybavenými důvěrou ve svět okolo se může zvedat státnost jako to, k čemu se vztahujeme jako k něčemu vlastnímu. Když tato důvěra chybí, „práva nejdou“, instituce nezrají k dlouhověčnosti a k úctyhodnosti, zůstává stát pohrdaným, nenáviděným erárem. Naši lidé mají tisíce výmluv, proč obcházejí právo a kašlou na úřady – zpravidla se ty výmluvy vztahují k nějakým nespravedlnostem minulých režimů či toho současného. Kdekdo tu dokonce cítí, že má právo na jakési odškodnění. Transakční náklady (všechno jde strašně pomalu...) pak ovšem všeobecně stoupají, úředníků přibývá, formalismus triumfuje a bludný kruh nedůvěry se dále roztáčí.

Postoje našich k pravidlům, zákonům, ústavě a vůbec ke státu pak charakterizuje jakýsi krotký, ale ve svých důsledcích zhoubný anarchismus na český způsob – pravidla, příkazy a omezení shora bereme se vždy přítomným podezříváním, s nechutí, se snahou je nějak obejít, obelstít.

Přítom polovinu těch sta let (bez protektorátu a komunistického režimu) jsme měli horší či lepší parlamentní republiku, které předcházela konstituční monarchie (od roku 1867). Již od té doby víme, jak má fungovat dělba mezi mocemi, víme, co jsou lidská, občanská a politická práva. Víme, ale málo dbáme. Sítě důvěry jako předpoklad soudržné společnosti jsou řídké, potrhane.

Těch sto let možná nenápadně začíná tím, že se Masaryk, kterému stranická politika nikdy moc moc nešla, vrátil do Čech od rozhodujících aktérů vítězné Dohody s představou, že bude doma takovým prezidentem, jakého viděl jednat a rozhodovat – také ve věci samostatného Československa. Jakým byl americký Wilson. Očekával, že tu pro něj bude připravena prezidentská republika.

Od tohoto nenaplněného očekávání se odvíjí i nemalá část našich dnešních potíží. Vedlejším produktem toho všeho je, že podvědomě chceme českého krále, kterých jsme si tak málo užili.

Pokušení překračovat prezidentské pravomoci a dívat se na politické strany s despektem jsme proto od té doby zažili mnohokrát. Ústava byla a je nenaplněována a lehkomyšlně překračována a to není to nejhorší: málokomu to vadí.

V Masarykovi jsme krále skoro měli. V horším případě se dnes spokojíme s vůdcem, šéfem. S ním by to posléze šlo i bez liberálně koncipované ústavy.

Pokud se to někomu zdá přitažené za vlasy, pak ať tedy střízlivěji počítá s možností, že ústavní liberalismus, který moc rozděluje a omezuje, náš lid neoblíbí. Nikdy ostatně neoblíboval. To spíše táhne technokratické pojetí demokracie, které moc soustřeďuje, kontrolu směřuje shora dolů a může vůdcovství neškodně ozdobovat prvky přímé demokracie.